

הרב אריה כץ

שתי הערות ביחס לעקרון הפשטות כמדד לייחוס הוולד בתרומת ביצית

הקדמה – מהו עקרון הפשטות?

בשו"ת 'שאגת כהן'¹ הבאתי סברה חדשה כדי לנסות ולהכריע במחלוקת על ייחוס הוולד בתרומת ביצית. לסברה זו קראתי 'עקרון הפשטות'.

אם נתמצת עיקרון זה ביחס לתרומת ביצית, כפי שכתבנו בסיכום לתשובה זו, הרי שאף כשאנו הולכים אחרי מבחן הסברה, יש לנו מקום ללכת אחרי העיקרון שבעלת הרחם היא האם, וזאת מכיוון שמבחינת העין האנושית הפשוטה, זאת שאינה בודקת את ההליכים המורכבים שהביאו ליצירת הוולד בתרומת ביצית, יש לראות את הימצאות העובר ברחם אימו ויציאתו ממנה כמלמדים על כך שהיא אימו. לעומת זאת, קביעת הייחוס אחרי בעלת הביצית מחייבת אותנו לבדיקות מורכבות שהעין האנושית הפשוטה אינה יכולה לערוך אותן ללא מכשור מתאים. טענתי שבמצב כזה עלינו ללכת אחרי 'עקרון הפשטות', שהוא עקרון-על בפסיקת ההלכה. לצורך הוכחת 'עקרון הפשטות' בהלכה, הבאתי שני עקרונות מוסכמים שלטעמי נגזרים מ'עקרון הפשטות':

(א) 'לא ניתנה תורה למלאכי השרת' - אין להתחשב באיסורים שאפשר לראותם רק באמצעות מכשירים.

(ב) 'דרכיה דרכי נועם' - אם דבר מסוים הוא עכשיו בגדר היתר, לא ייתכן שדבר מה שיקרה מאוחר יותר יהפוך אותו למפרע לאיסור.

להשלמת הדיון, ברצוני להוסיף שתי נקודות: האחת, הבאת מי שהתייחסו לעיקרון זה ודנו בו. השנייה, ראייה נוספת לטובת 'עקרון הפשטות'.

א. השוללים והמקבלים את 'עקרון הפשטות' ביחס לתרומת ביצית

הרב אריאל, בהערתו לסימן הנ"ל, כתב ש'עקרון הפשטות' אכן מוסכם להלכה, אולם לדבריו, אין להשליך מכאן לגבי ייחוס הוולד בתרומת ביצית, שכן את ייחוס האב קובעים על פי חזקה, וודאי שראיית העין של אנשי המעבדה והרופאים מוחשית יותר מחזקת האב. לעומת זאת, הרב מאזוז בשיעורו השבועי² הסכים עם דבריי לגבי 'עקרון הפשטות' והיכולת להשליך ממנו על ייחוס הוולד בתרומת ביצית. לדבריו, אפשר לפלפל כמה שרוצים, אבל בסופו של דבר צריך ללכת אחרי 'עקרון הפשטות'. להבדיל, גם בפסק דין

1. שו"ת שאגת כהן, ח"א סי' יז, פורסם קודם לכן באסיא קיג-קיד, אייר תשע"ט, עמ' 73-80.

2. הרב מאזוז, השיעור השבועי מוצ"ש פרשת בא תשפ"ג, פורסם בבית נאמן 344, ז' בשבט תשפ"ג.

של בית המשפט המחוזי מרכז-לוד³ שעסק במקרה שבו הוחזר לרחמה של אישה קדם-עובר של זוג אחר, ונידונה בו השאלה מי יהיו ההורים המגדלים של הילדה שנולדה כתוצאה מאותה טעות, הובא 'עקרון הפשטות' כמודל להכרעת הדין. להבאת 'עקרון הפשטות' והסכמה שהוא יכול להכריע את הספק מי נחשבת האמא, הייתה השפעה ממשית על פסק הדין, שאושר לאחר מכן גם בבית המשפט העליון, שהכריע להשאיר את הילדה אצל היולדת.⁴

ב. ראייה נוספת ל'עקרון הפשטות' כגורם מכריע בפסיקת ההלכה

מן הרב גדעון וייצמן שמעתי ראייה נוספת לטובת 'עקרון הפשטות' בהלכה: הברייתא ביומא (פה ע"א) דנה בשאלה כיצד קובעים שאדם שנפלה עליו מפולת עדיין חי כדי להמשיך ולפנות את המפולת בשבת מדין פיקוח נפש, וזו לשונה: 'תנו רבנן: עד היכן הוא בודק? עד חוטמו, ויש אומרים: עד ליבו'. בהמשך מסבירה הגמרא, שלכולי עלמא, עיקר החיות נמדדת באפו:

אמר רב פפא: מחלוקת ממטה למעלה, אבל ממעלה למטה, כיון דבדק ליה עד חוטמו - שוב אינו צריך, דכתיב (בראשית ז, כב): כל אשר נשמת רוח חיים באפיו. על אופן המדידה כתב ה'חכמת אדם' (שער השמחה הנהגת חברה קדישא והאבל סעיף ג): 'לאחר שיצאה נשמתו, מניחין על חוטמו נוצה דקה שקורין פוך, לראות אם אינו מתנדנד'. אנו רואים שאפילו לגבי קביעת מוות, שיש לה השלכות חמורות ביותר, מסתפקים מעיקר הדין בבדיקה פשוטה באמצעות נוצה לראות אם האדם נושם, ואם הוא אינו נושם, די בכך כדי לקבוע מוות מבחינת ההלכה. מכאן לכאורה ראייה, שאף במקרים שבהם יש לכאורה דרכים טובות ומדויקות יותר לקביעה הלכתית, אף לפני שהיו מכשירים, אמרה הגמרא שאין צורך במדידת דופק לצורך קביעת מוות, די בבדיקה פשוטה וקלה, ויש ללכת אחרי תוצאותיה. אם כן גם בנידון שלנו, אף שיש מקום לקבוע את האימהות על פי בדיקות גנטיות, לכאורה עלינו לקובעה על פי ראיית העין הפשוטה מהיכן יצא הוולד.

3. פסק דין של בית המשפט המחוזי מרכז-לוד, 64159-11-24, מיום ' באדר תשפ"ה, סעיפים 96-97, נכתב על ידי השופט צבי וייצמן.

4. לדיון הלכתי בנושא זה, ראה מאמרי 'אישה שהוכנס לרחמה בטעות עובר של אישה אחרת - היבטים הלכתיים', תחומין מג, תשפ"ג, עמ' 268-275, 288-291.